

INGILIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA QO‘SHMA SO‘ZLARNING YASALISHI VA ISHLATILISHI.

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi:

Xusanboyeva Xushnoza G'ayratbek qizi

E-mail: hushnoza06@gmail.com

Tel: +998948453107

Ilmiy rahbar: Xamidov Nodirbek Zakirovich

Tel: +998916191484

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida qo‘shma so‘zlarning yasalishi, ularning tuzilish xususiyatlari va sintaktik hamda leksik-semantik funksiyalari qiyosiy tahlil etilgan. Qo‘shma so‘zlarning har ikki tildagi grammatik xususiyatlari, ularning matnda tutgan o‘rni, yozilish shakllari va semantik yuki batafsil yoritiladi. Shuningdek, maqola tilshunoslikda so‘z yasalishi va lug‘aviy boyliklarning shakllanishi masalasida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar uchun amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *qo‘shma so‘z, compound word, tilshunoslik, yasalish usuli, semantika, grammatik moslashuv, ingliz tili, o‘zbek tili.*

Abstract: *This article provides a comparative analysis of the formation of compound words in English and Uzbek, focusing on their structural characteristics, as well as their syntactic and lexical-semantic functions. It thoroughly examines the grammatical features of compound words in both languages, their roles in textual contexts, spelling patterns, and semantic load. Moreover, the article holds practical significance for researchers engaged in the study of word formation and vocabulary development in the field of linguistics.*

Keywords: compound word, linguistics, word formation, semantics, grammatical adaptation, English language, Uzbek language.

Аннотация: В данной статье представлен сравнительный анализ словообразования сложных слов в английском и узбекском языках с акцентом на их структурные особенности, а также синтаксические и лексико-семантические функции. Подробно рассматриваются грамматические характеристики сложных слов в обоих языках, их роль в текстовом контексте, особенности написания и семантическая нагрузка. Кроме того, статья имеет практическое значение для исследователей, занимающихся изучением словообразования и развития лексического запаса в области лингвистики.

Ключевые слова: сложное слово, лингвистика, словообразование, семантика, грамматическая адаптация, английский язык, узбекский язык.

Tilshunoslikda soʻz yasalishi, ayniqsa, qoʻshma soʻzlarning shakllanishi va ishlatilishi, til rivoji hamda lugʻaviy boylikni kengaytirishda muhim oʻrin tutadi.¹ Ingliz va oʻzbek tillari turli grammatik tuzilmalarga ega boʻlsa-da, ikkisida ham qoʻshma soʻzlar keng qoʻllaniladi va turli sintaktik hamda leksik-semantik funksiyalarni bajaradi.

Qoʻshma soʻzlarning yasalish usullari: Qoʻshma soʻzlar bir nechta mustaqil soʻzlarning birikishidan hosil boʻlib, yangi semantik maʼno kasb etadi.² Ular turli grammatik va morfologik qonuniyatlarga asoslangan holda shakllanadi.³ Quyida qoʻshma soʻzlarning asosiy yasalish usullari keltirilgan.

¹ Yuldashev M. *Tilshunoslik asoslari*. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2001. – 122-b.

² Pulatov A. *Oʻzbek tilida soʻz yasalishi*. – Toshkent, 2012. – 87-b.

³ Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. – Cambridge: CUP, 2003. – p. 212.

1. Soʻzlarni qoʻshish usuli

Bu usulda ikki yoki undan ortiq mustaqil soʻz birikib, yangi maʼno hosil qiladi.

Misollar:

Oʻzbek tilida: suv osti, yoʻl-yoʻlakay, bosh sahifa

Ingliz tilida: fireman, notebook, sunflower⁴

2. Chiziqcha yordamida qoʻshish

Baʼzi qoʻshma soʻzlar chiziqcha bilan bogʻlanadi, bu esa ularning mustaqil tarkibiy qismlarga ega ekanligini koʻrsatadi.

Misollar:

Oʻzbek tilida: oʻzaro-munosabat, har-xil

Ingliz tilida: mother-in-law, check-in, long-term

3. Sifat+ot birikmalari

Sifat va otning birikishi natijasida qoʻshma soʻz hosil boʻladi.

Misollar:

Oʻzbek tilida: tez yordam, ochiq-koʻngil, katta yoshli

Ingliz tilida: high-speed, greenhouse, dry-cleaning

4. Feʼl asosli qoʻshma soʻzlar

Baʼzi qoʻshma soʻzlar feʼllardan hosil boʻlib, ular mustaqil maʼnoga ega boʻladi.

Misollar:

⁴ Cambridge Dictionary of English Grammar. – Cambridge University Press.

O'zbek tilida: kuch-quvvat, o'yin-kulgi

Ingliz tilida: babysit, breakthrough, overlook⁵

5. Sintaktik va leksik-semantik yondashuv

Ba'zi qo'shma so'zlar mantiqiy va sintaktik bog'liqlik asosida shakllanadi.

Misollar:

O'zbek tilida: quyosh batareyasi, qizil sharf

Ingliz tilida: traffic light, post office, fast-food industry⁶

Qo'shma so'zlar tilning rivojlanishi va lug'aviy boylikning kengayishida muhim rol o'ynaydi. Ularning hosil bo'lishi grammatik qonuniyatlar, semantik jarayonlar, va sintaktik yondashuvlar orqali amalga oshiriladi. Ingliz va o'zbek tillarida qo'shma so'zlarning tuzilishi morfologik, sintaktik va semantik xususiyatlari bilan farqlanadi.

Grammatik va semantik xususiyatlar

Grammatik jihatlar: Ingliz tilida qo'shma so'zlarning grammatikasi ularning yozilish uslubiga bog'liq. Masalan, yopiq qo'shma so'zlar yagona birlik sifatida ishlatiladi, holbuki ochiq qo'shmalar alohida yoziladi, ammo bitta leksik birlik sifatida talqin qilinadi. O'zbek tilida esa grammatik moslashuv defis va bog'lovchi vositalar orqali amalga oshiriladi. Qo'shma fe'llar esa harakatning ketma-ketligini ifodalaydi.

Semantik jihatlar: Har ikki tilda qo'shma so'zlar yangi semantik birlik yaratadi. Masalan, *blackboard* faqat qora rangdagi taxta emas, balki ma'lum bir

⁵ Cambridge Dictionary of English Grammar. – Cambridge University Press.

⁶ Cambridge Dictionary of English Grammar. – Cambridge University Press.

darsda ishlatiladigan vositani anglatadi. O'zbek tilidagi *ko'ngilochar* so'zi esa ko'ngilni ochadigan faoliyatni anglatadi.

Qo'shma so'zlar ko'pincha metaforik yoki metonimik ma'noni ham o'z ichiga oladi. Bunday so'zlar matnning ifodali bo'lishiga xizmat qiladi va kontekstda boy ma'no yuki bilan ajralib turadi.⁷

Matndagi roli va uslubiy xususiyatlar

Qo'shma so'zlar matnda ixchamlik, aniqlik va emotsional ta'sirni ta'minlaydi.⁸ Ular murakkab tushunchalarni sodda shaklda ifodalashga yordam beradi. Misol uchun:

- *Energy-saving technology* — energiyani tejaydigan texnologiya
- *Ko'ngilochar dastur* — tomoshabinni jalb qiluvchi dastur

Matndagi bunday birliklar uslubiy jihatdan rasmiy, norasmiy, badiiy yoki ilmiy matnlarda qo'llanishiga qarab farqlanadi. Ilmiy matnda aniq terminologik qo'shmalar, badiiy asarlarda esa obrazli birliklar ko'proq ishlatiladi.

Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi asosiy farqlar

Ingliz tilida qo'shma so'zlarning ko'plab shakllari mavjud va ularning yozilishi qat'iy qoidalar asosida belgilanadi.

O'zbek tilida esa so'z birikmalarining ko'pchiligi sintaktik usulda amalga oshadi.

Ingliz tilida ko'p hollarda yagona so'z sifatida qabul qilinadigan qo'shmalar o'zbek tilida birikma sifatida ishlatiladi⁹: *washing machine* — *kir yuvish mashinasi*.

⁷ Boltaboyev B. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. – Toshkent, 2006. – 143-b.

⁸ Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. – Cambridge: CUP, 2003. – p. 212.

⁹ Bauer L. *Introducing Linguistic Morphology*. – Edinburgh University Press, 2003. – p. 96.

Tarjimada qo'shma so'zlar

Qo'shma so'zlarning tarjimasida ko'plab muammolar yuzaga keladi. Har bir qo'shma birlik kontekstga qarab talqin qilinadi. Masalan:

- *Greenhouse* — issiqxona (bu yerda “yashil” va “uy” degan ma'no yo'q)
- *Headteacher* — maktab direktori

Tarjimonlar bunday birliklarni aynan tarjima qilmasdan, ularning funksional ekvivalentlarini izlashlari lozim bo'ladi.

Ingliz va o'zbek tillarida qo'shma so'zlarning o'rganilishi nafaqat grammatik tizimni tushunishga, balki madaniy tafovutlarni ham anglashga yordam beradi. Qiyosiy tahlil orqali so'z yasalishi jarayonining o'ziga xos jihatlarini chuqurroq o'rganish mumkin. Qo'shma so'zlar tilning rivojlanishi va ifodaviy imkoniyatlarini kengaytirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*.
2. Boltaboyev, B. (2006). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Toshkent.
3. Cambridge Dictionary of English Grammar.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. (O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi).
5. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*.
6. Pulatov, A. (2012). *O'zbek tilida so'z yasalishi*. Toshkent.
7. Bauer, L. (2003). *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh University Press.
8. Yuldashev, M. (2001). *Tilshunoslik asoslari*. Toshkent.